

Fecske Csaba

Ködöböcz 60.*(Egy túlkoros kamasznak szeretettel)*

Éveid száma immár hatvan,
 a köszöntés elhagyhatatlan.
 Kár, hogy belőled csak egy van,
 hisz' a munka kifogyhatatlan.
 Évre év, mint a cseppkő épül
 az élet biztos menedékül.
 Szerelmesen jövőbe, mába,
 beköltöztél az Agriába,
 kései utód fellapozhat,
 mit elültetél termést hozhat.
 A sors ellened ha bosszút forral,
 öntsd nyakon finom egri borral,
 Isten éltesen drága Gábor,
 kívánom, hogy bajok ne hábor
 gassanak csak tüzes menyecskék!
 Szeretettel hűséges Fecskéd.

Bertha Zoltán

Misszió a versben és a verselemzésben*Ködöböcz Gábor: Költők, versek, erőterek*

A Kárpát-hazai és azon túl is az oszthatatlanul, lélekben szétdarabolhatóanul integer, egyetemes magyar irodalom egészét szemmel tartó, a nemzeti sorskérdések és a legmagasabb emberi-szellemi létminőségek ügyét évtizedek óta magára vállaló irodalomtörténész, kritikusok egyik legkiválóbbja Ködöböcz Gábor, az *Agria* folyóirat főszerkesztője, akinek hatvanadik születésnapjára jelent meg válogatott és újabb esszéit, tanulmányait tartalmazó impozáns jubileumi kötete, a negyedfélszáz lapos *Költők, versek, erőterek* (alcíme szerint is pontosan: *Válogatott és új esszék, tanulmányok* – Budapest, Hungarovox Kiadó, 2019) című könyve. Egyfajta eddigi életmű-áttekintésként, összegzésként is felfogható ez a nagyszabású munka, hiszen a benne található mintegy félszáz írás az ő legkedvesebb szerzőiről szól, azokról a költőkről, írókról, akik az emberség és magyarság együttes megmaradásának, megmentésének és felemelésének a szolgálatát a feltétlen írásművészeti magasrendűséggel kapcsolták össze. „Ködöböcz Gábor karakteres írásműveinek tárgya és stílusa – a hivatásszerűen irodalommal foglalkozó ember szakmai törekvésein túl – a szerző értéktudatáról és létebeli pozíciójáról is sokat elárul. Ars poeticája szerint a magyar nyelv és a belőle születő irodalom sokat tehet azért, hogy a világ otthonosabb és élhetőbb legyen” – szólnak a kötet borítójára helyezett ajánló, méltató sorok. A tragikus szétszaggatottságában is az összetartozásra vágyó magyarság – a szenvedésekkel teli történelemben erőszakkal olyannyiszor széttépett, de a részekből mégiscsak, mindennek ellenére szervesen összeépülő erkölcsi nemzet – eszményét állítják elének azok a példaképek – klasszikus és kortárs írástudók –, akikről az irodalomtörténész olyan magvas, lényegkiemelő, eligazító elemzéseket, értelmezéseket nyújt át az olvasóknak, hogy azokból élesen kiviláglik: a szellem és az egzisztencia értékeinek szintézise lehet csupán a nemzeti és általában az emberi kultúra fennmaradásának és örökérvényűségének a záloga.

Amit a szülőházában, a hagyományokban, a szépre, igazra és jóra való törekvésekben gyökerező irodalom értékvilága évszázadokon keresztül átörökített, annak felmutatása ma is lélekemelő és létfontosságú. A könyv bevezető esszéje ekképpen foglalja össze ezeket a dimenziókat: „A testnek van háza; úgy hívják, hogy lakás. A léleknek is van háza; úgy hívják, hogy vers. Ezért aztán a mindennapi kenyér mellett a mindennapi vers is feltétlenül szükséges. (...) Leginkább talán azért van ez így, mert a költészet – lévén lelki-szellemi energiák átvitele az együtt

alkotó olvasóba – mindig megtartó és megtisztító erő. Ebben a minőségében pótolhatatlan, hiszen a költői üzenet más nyelven és más formában nem mondható el.” Amivel szemben védtelen az ember, az ellen véd mégis, s így küldetése örökkévaló. A mentális, lelki egészségünket védi, a létben való eligazodást, a szabadabb lélegzetvételt, a félelem nélküli életet segíti elő, miközben a világot otthonosabbá, emberibbé teszi. Azonfelül a lehetséges világok felé jelzi az utat. Az ön- és a létmegértéshez visz közelebb, s látni, érezni, gondolkodni, élni segít. „Valamiként a költészetben történik meg a mérték vétele, a versben tárul fel a létteljesség örök emberi ábrándja. Végül is a költő lélekdonor, a költészet pedig lélekkikötő.”

S ez a veretes megfogalmazásokban kikristályosodó lét- és irodalomszemlélet hatotta már át a tudós irodalomkutató eddigi könyveit is: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében – A poétikai módosulások természete a daloktól a „szövegekig”* (2002); *Értékvilág és formarend* (2003); *Megtartó párbeszéd* (2009); *Erdélyi élmény – erdélyi gondolat* (2011); *Szépen magyarul, szépen emberül* (2014); *Kiss Benedek* (2014). Mostani könyvének a centrumában az autentikus és autochton magyar költészeti tradíciók megőrzésének és megújításának a legkülönfélébb változatai állnak – de a magyar széppróza olyan iránymutató mestereiről is átfogó képet kaphatunk, mint Mikes Kelemen, Gárdonyi Géza, Kós Károly, Németh László, Sütő András, Lázár Ervin és mások. Így amit a vers missziójáról nagyjaink credóinak felidézése során mint örökbecsű létigazságokat újfent tudatosíthatunk (hogy „ami hiányzik a világból, azt az embernek önmagában kell megteremtenie, mert máskülönben elpusztul” – József Attila; „a vers a nyelv szobra, a költészet állandó hiányérzetünk ébrentartója – Kányádi Sándor; „jussomért, legjobb részemért hajtok / csonkán e mindig hiánnyal síró, / szimmetriásra tervelt világban” – Nagy László), annak szentenciózusan kinyilvánított és megvilágosító hatású érvénytartalma bizvást kiterjeszthető a literatúra, sőt az emberi kultúra minden ágára és területére.

Az elhivatott értelmező tehát kiváltképpen azokra a költői hangokra és „ult-rahangokra” fogékony elsősorban, amelyek a „költőien lakozik az ember ezen a földön” hölderlini és heideggeri metafizikáját, bölcséleti eszméit és eszményeit erősíthetik alkotóban, elemzőben és befogadóban egyaránt. Az ezek alapján kialakított poétikai és kritikai normák szerint vonulnak fel itt előttünk mindazok, akik a szellem jelzőfényével világítják be életünk értelmét és irányát. Azokról a huszadik századi klasszikusokról és kortárs írókról szólnak a szinte tézisszerűvé kigyöngyözött, összefoglaló érvényű esszék, akikről már az előző könyvekben is olvashattunk, illetve akikről monográfiákban is értekezett már Ködöböcz Gábor, meg akiket most méltat újonnan. A könyv tehát a leghívebben, leggazdagabban reprezentálja a szerző munkásságát; ezek az írások mondhatni a fénylővé csiszolt summázatát adják mindannak, amit a kritikus modern nagyjainkról és pályatá-

rasairól gondol. Hogy a költészet, amivel ők mindnyájunkat megajándékoznak, jótékony energiáival nélkülözhetetlenül életelvű és életérdekű létfeltétel.

Szép sorban, egyenletesen lekerekített összegzésekben vetülnek elénk az ihletett interpretátor elméleti, történeti, terminológiai megalapozottságukban is magukkal ragadóvá varázsolt gondolatai, meglátásai, egyszerre akkurátus és távlatos megfogalmazásai Ady Endre verséről valló verseiről, háborús élményvilágáról, az erdélyi kultúra „égtartó emberéről”, Kós Károlyról, Juhász Gyula szerelmi lírájáról, a József Attila-i szabadság és rend költői fogalmairól, az „éberség álma és az álm ébersége” Weöres Sándor-i viszonyáról, a Nagy László-i lírai személyiség morális integritásáról és igézetes létteljességigényéről, Sütő András poétikussá varázsolt erkölcsi világképéről, az értéktanúsító és sorsvállaló, a különféle hagyományokat és újdonságokat a művészi értékteremtés, az emberi sorsképviselő és az üdvtörténeti-eszkatológiai perspektívájú sorshordozás szintézisévé felboltozó Kányádi Sándorról (Ködöböcz Gábor órála készített monográfiája az ezredfordulón az egész Kárpát-medencében az első átfogó igényű pályakép volt), a „szabadságszerelmes” Csoóri Sándorról, s azután a „Hetek”, a „Kilencek” nagyjairól (Buda Ferenc, Serfőző Simon, Utassy József, Kiss Benedek, Mezey Katalin, Oláh János), a szakralitást és a nemzeti önismeretet kivételes, „szabadító” tisztasággal ötvöző Nagy Gáspárról, az erdélyiekről, kárpátaljaiakról (Ferenczes István, Lipcsei Márta, Barabás Zoltán, Finta Éva), az értékhűséget képviselve minden mesterkélttség nélkül is a többi kiválósághoz társuló és velük szövetkező Fecske Csabáról, Léka Gézaról, S. Csoma Jánosról, Fazekas Józsefről, az olyan mértékadó formátumú irodalmárokról és szellemi vezéregyéniségekről, mint Görömbei András, Szokolczay Lajos, hogy az Antal Attiláról szóló záró darabban még egyszer nyomtatékat kaphasson számunkra a fényteli idea (amely például Kannás Alajosnak, Nagy Gáspárnak a dicsőséges és mártíriumos 1956-hoz kötődő költeményei kapcsán is felragyog): hogy a létérdekű versvilág a magyar sorsköltészetben mindenkor „útmutatás és erőforrás lehet mindazok számára, akik egy magasabb erkölcsi-szellemi minőséget képviselő országot szeretnének látni ebben a hazában.”

Etikum és artisztikum, evangélium és esztétikum összefonódásának hangsúlyozásakor különösen elemében van az értelmező, amikor a szakrális és spirituális magyar líra olyan teljesítményeinek a felmutatását és taglalását végzi, mint amilyet Ady, Áprily, Jékely, Weöres, Pilinszky, Nagy László, Kányádi, Nagy Gáspár életművének jelensége, csodája tökéletesített ki. Azt vizsgálva legfőképpen, hogy miként minősül, valósul, lényegül át a liturgia költészete a költészet liturgiájává. Az átszellemítő tünemények fenomenális jelentőségéhez méltó és illő hangnemben kapcsolja össze a tanulmányíró ezeket a vallásos, religiózus motívumköröket is, hogy aztán egy másik szempontból is együtt láttathassa őket, illetve alkotóikat: mégpedig amiképpen ezek a remekírók egymásra közvetlenül vagy közvetve

reflektálnak. Külön érdeme ezeknek az úttörő fontosságú dolgozatoknak, hogy folyton-folyvást összeszövik a különböző időszakokban született költeményekben feltalált fogalmi és képi motívumokat, jelentésmezőket, sugallatos utalásrendszereket. Szüntelenül egymásra vonatkoztatják ezeket a főcímben már telitalálatos megnevezéssel illetett „erő-tereket”. Leginkább talán a per definitionem portréversek műfajában: hogy például Kányádi miképpen idézi, eleveníti meg Apáczai Csere János, Arany János, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor, Jékely Zoltán, Pilinszky János, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Latinovits Zoltán és mások emlékét és alakját, hogy milyen Nagy Gáspár versekbe vetített Kányádi-képe és -élménye, mit üzen Nagy László József Attilát invokáló magatartása, mire buzdít, milyen életörömet sugároznak Kiss Benedek régieket, nagyszerű elődeinket szólító bordalai – és így tovább. Bravúrosan köti össze Ködöböcz Gábor azokat az emocionális és világgépi szálakat, amelyek például csak Kiss Benedek „létszerelmes” poézisében is végtelenül színes szóttest alkotnak. Eredendő táj- és hazaszeretet, eleven szubjektivitás és közösségiség, gyermek- és ifjúkorból származó alföldi tágasságérzet, pannon derű, sziporkázón örömteli vitalitás, kontemplatív harmónia, plasztikus tárgyiasság, delejező látomásosság, képhalmozó asszociativitás és virtuozitás, képzsűrítő játékoság, archaikus-modern mítosziság és metafizikai létbölcesség (s még mi minden!) az, ami ennek a költészetnek a számtalan varázslatos műfaját, stílusformáját, nyelvuniverzumát betölti – a mélyreható és szuggesztív elemzések gondolatébresztő eredményei és megállapításai szerint is. Az artisztikum sugárzása a „dalos, elégikus, himnikus kedély” táplálója ebben a versbeszédben, amelyben – a megigéző szépség jegyében – „a nyelv otthonosan lakja a formát.”

A magyar szellem és a magyar élet folytonossága áll előttünk: s a magyar művészet és irodalmi kultúra elidegeníthetetlenül sajátos fluiduma áramlik tovább a versek elemzésében. Oly módon, hogy egy pillanatra sem kerül ki a látóhatárból az a sokszínűség, amely a magyar kultúrát jellemzi. Két kitűnő sokszerzős tanulmánykötet (*Súlyok és hangsúlyok*, 2009; *Pályatükrök*, 2009) értékelésekor is arra invitál Ködöböcz Gábor, hogy becsüljük meg és tiszteljük ezt az egymással folytatott párbeszédet a különféle irodalmi-szellemi áramlatok között, s a termékeny dialógustörvények értelmében. (Így lényegülhet a párbeszéd egyben teljességmentő, értékővő, őrtálló perbeszédé is – a mindennemű silányságok és hitványságok ellenében.) Mert az ezekben a tanulmánygyűjteményekben is megjelent írások „értékpluralizmust és szemléleti sokféleséget elegáns nagyvonalúsággal” reprezentálnak, s a sokféle poétikai és világszemléleti törekvést megvalósító írók egymás mellé helyezése „újszerű felismerésekkel és megfontolandó értékhangsúlyokkal” árnyalja és gazdagítja az egyetemes magyar irodalomról, s ezen belül a legutóbbi időszakokról kialakított képünket. A teljes horizontra

tekintve, az egész szemhatárra – de igazít és talmit sohasem összeszövi vagy relativizálja. És amikor úgynevezhető „kismesterekről” értekeznek a tudós szerző, akkor is olyan szeretet árad soraiból, mint amilyenre Németh László, Kodály Zoltán, Kányádi Sándor intett bennünket: hogy becsüljük meg minden értéket, mert a csillagos ég sem csak a legragyogóbb csillagok fényétől gyönyörű, hanem csakis az összesével együtt (mert mindnyájan az egész csillagos égben tudunk csak igazán gyönyörködni). S ez az önzetlen szakértelem, az általa is olyannyiszor emlegetett lélekteljes szakszerűség és szakszerű lélekteljeség határozza meg a tanulmánykötet minden egyes sorát és szavát. Mert (Kaiser László laudáló megállapításait idézve): „ízlése mérce, pontossága több mint dicsérendő, korrektsége lenyűgöző”. Amely értekező stílusnak mintegy sajátos, egyéni, szuverén védjegye „a beleérzés, az átlényegülés” finomsága, az elegáns, példásan szabatos nyelvezet, az „érzelmekekre tapintó”, egyszersmind a „gondolatokat képekkel színező” előadásmód (Sz. Tóth Gyula szerint is). Az „eleganciát és mértéktartást ötvöző távlatos és érték középpontú” értelmezői magatartás ez, amely „az irodalom, ezen belül a költészet feladatát egy meghatározott történelmi léthelyzetben s olyan nemzeti sorsküldetések függvényében vizsgálja, ahol a lényegi kérdések közt nem egyszerűen a szabadság, hanem a megmaradás problémája áll. Nyelvben és nemzetben való megmaradás a tét” (amiként Vitéz Ferenc szövezi ezt le).

A hatvanéves, „ajándékember” Ködöböcz Gábort köszöntő Sipos Erzsébet ezt írta a minap (*Agria*, 2019/2.): „a szülői ház, melyet mindig hálával, tisztelettel említ, feltarisznyázta a legkiválóbb emberi tulajdonságokkal és hittel, ezért képes óriási munkabírásra, melyet elkötelezettséggel, alázattal végez: tanít, irodalmi műsorokat szervez, ír, szerkeszt, kapcsolatot tart több száz emberrel határon innen és túl”. Igen, ez így együtt: magyar és emberi múltunk, jelenünk és jövőnk egybeáramlása. S a garancia: hogy mindig van folytatása hitnek, tudásnak és jóakaratságnak. S hogy a gondos szakértelem a követendő emberi jellemminőségekkel párosulva hozhat csupán létre olyan időtálló szaktudományos és irodalomközvetítő műveket is, mint amilyenek ezek: a magyar esszéirodalom, a küldetéses lelki többletet sem nélkülöző vagy alábecsülő irodalomtörténetírás legszebb kortárs fejezetei közé tartozó remeklések – amelyek Ködöböcz Gábor új könyvében találhatóak.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019*)

Hegedűs Imre János

A Kaiser-labirintus

Kaiser László: Vándorok, véredek, angyalok. Válogatott és új versek

Könyvkiadó, kiadótulajdonos, szerkesztő, dramaturg, szinkronlektor, szövegkönyvíró, könyvtáros, tanár, stúdióvezető, prózaíró, költő...

Csak megszakítani lehet a felsorolást, befejezni nem. Ez a Kaiser-labirintus, ez Kaiser László oeuvre-je, ez az ő sokdimenziós arca, ez az ő mentalitása, viszonyulása az emberhez, munkához, az irodalomhoz, és – legyen bocsánatos a szó – az irodalmi termeléshez. Könnyű-léptű lírát művel, de a taposómalom hálátlan feladatait is vállalja, érzi, látja, tudja, hogy a kultúra nem csak elíziumi mezőkön terem, éjjel-nappali virrasztás, szerkesztés, lektorálás eredménye, el kell juttatni a kéziratot a csattogó nyomdagépekig, s még a könyvpiac, a könyveladás kufárjait is ki kell űzni csuklóra tekert kötéllel a szentélyből, úgy, amint azt a Mester egykoron a jeruzsálemi templom előcsarnokában tette. Vannak idők, amikor – tektonikus mozgások következtében – sűrű rétegek kerülnek felszínre. Nem tektonikus mozgások idejét éljük manapság?

Ebben a médiumban csak olyan summáslegények képesek talpon maradni, akik nem szimatolnak finnyás orral, hanem feltűrik könyökig az ing ujját, belecsuszszannak a hétmérföldes csizmába, s térdig, derékig, nyakig gázolnak azokba a mélységekbe, ahol a kemény munka sovány babérjai teremnek.

Ez a Kazinczy-modell. Nem ars poeticának szánta Kaiser a *Józanul* című versét, mégis az lett belőle. A széphalmi mestertől választott mottót, s mint írás a falon, úgy jelenik meg a hálátlan feladatokat is vállaló mentalitás és a verejtékkel végzett munka hite, krédója:

„Józanul, folyvást józanul:
a pálya emlékezete,
vele az örök cselekvés,
a mindig-munka keresztje.” (Józanul)

Több mint húsz kötete jelent meg mostanáig, vékony, kis formátumú könyvek, könyvecskék, a kabát oldalzsebében is hordhatók, alkalmasak arra, hogy utazásra, kirándulásra magunkkal vigyük, nem kínoznak meg, nem visznek a pszichológia mély örvényeibe, de Kaiser soha nem ejti el a gondolkodás fonalát, miközben felüdit, józan cselekvésre is sarkall, mindenekelőtt arra, amit önmagáról megfogalmazott: „*valami fényt fölmutatni sötétülő világunkban.*”

Itt be is lehetne fejezni a méltatását. Ez ő. Ez Kaiser László. De a labirintusnak az a tulajdonsága, hogy el lehet tévedni benne. Bele lehet gabalyodni. Igaz, a furmányos görögök csak azért találták ki a labirintust, hogy srófólják bele az agyunkba az igazság másik, sokkal talányosabb felét: ki is lehet jutni belőle. Ilyenek voltak ők. Felállították a tételt, a talányt, az útvesztőt, az ezer út dilemmáját, csak azért, hogy – legtöbbször véres áldozatok árán – cáfolják is a tételt.

Hogy lehet kijutni a Kaiser-labirintusból? Önkényesen, de mégis tudva a törvényt, legyen a híres fonál egy lemez. Nem is lemez, hanem hang. Több mint hang: zene. Dinnyés József adta fejét arra, hogy megzenésíti Kaiser verseit¹. Illetve dehogy zenésíti meg! Dallamokat ír Kaiser verseire.

A legutóbbi kötetéből válogatott. A gyűjteményes kötet címe: *Vándorok, véredek, angyalok*. A Hungarovox Kiadó jelentette meg 2018-ban. Lehetne bibelődni a három talányos fogalommal: „vándor”, „véreb”, „angyal”, de azzal visszajutnánk a labirintusba.

Jobb, ha Dinnyés profi hangjára figyelünk, kellemes, rekedt ez a hang, veretes, arra figyelmeztet, vigyázatok, emberek, nincs egyértelműség a glóbuszon, öreg már ez a föld, végöráit éli, a legnagyobb fogyasztója, az ember se fiatal már, sőt...

Innentől könnyű a dolga a recenzensnek. Összesen huszonnégy verset választott ki Dinnyés a kötetből, s ezen a nyomvonalon el lehet jutni a Kaiser-líra lényegéig. Elődöket keres és talál meg (*Balassi imája, Ady búcsúja*), az élet (s az ember) gyarlóságain mereng (*Az is köszön, aki nem köszön, Beszélgetés befejezve*), a múlt, a honfibú is fölmereng (*Benne volt az őshaza – Kőrösi Csoma Sándor emlékének, Szólt egy hang*), barátokat, elődöket szólít meg (*Szelíden érdemes – Nagy Gáspár emlékének, Megannyi közös – Baranyi Ferencnek*), a családi líra szép darabjait vési az idő falára (*Gyerekszoba – Lányomnak, kis Helgának, Mondd! – Helgának*), és...

És a mindennapok szürkesége, gondja, feladata is lakója, bérlője verssorainak. Ezt is tudja Kaiser, ezt sem tartja rangon aluli közlésnek, témának. S legyen bár egyszerű a hang, a háttérből gordonka szól, Dinnyés József rekedtes hangja, s így, a kettő, Kaiser László költészete és egy profi énekes gitárpengetése, dala, éneke bevésődik, felszívódik, megtalálja agyunkban, pszichében azt a rekeszt, ami még nem foglalt, amit nem töltött be a jelenkor irodalmi dömpingje. Ízelítők, szemelvények nélkül üresen konganak a fenti észrevételek, megjegyzések.

Milyen hát a Kaiser-líra? A szó nemes értelmében egyszerű. A választékos, urbanus köznyelvet emeli be az irodalomba, a hétköznapi életet dúsítja föl. Néha atavizmussal:

¹ Perlekedő ének (Kaiser László énekelt versei, Dinnyés József dallamai) CD

„Semmi sincs itt, semmi hősi,
szánalmasságok hosszú sora,
de van a kérdések törzsi
akarása...” (*Világdöntések*)

Olyan természetes hangsúllyal, hanghordozással mondja ki a legnagyobb törvényt, mintha útszélien nyíló virágot szedne:

„Szeretni kéne,
nem undorodni,
szépen szólni kéne,
nem káromkodni...” (*XXI*)

Máskor szójátékba futtat magvas filozófiai igazságot:

„Milyen könnyű a rész,
s milyen nehéz az egész,
teljesnek hitt megírt egész
torzó csak és félig kész.” (*Övé*)

Így, kedvtelve, belső hangra, a lélek rezdüléseire figyelve szemelgethet az Olvasó, négy soros epigrammánál időzhet, rajongó anyavers rezonálhat benne, s ha esztéta, ha stílusbúvár végez mélyfúrást a Kaiser-lírában, megtalálja Ady Endrét. Az irodalom csodalmában, ama híres szampóban kifinomított, egyszerűsített, az indulatok teherkételeitől megszabadított Ady Endre néz szembe velünk. Őt érezzük Kaiser László nagy elődjének, tanítómesterének. S persze, az ezeréves magyar líra minden pennás emberét.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018*)

Máriás József

Erdélyi triptichon

Karádi Zsolt: Az Erdélyi Helikon vonzásában. Áprily, Reményik, Dsida

Karádi Zsolt, a Nyíregyházi Egyetem oktatója új kötetének^(x) olvasásakor visszavisszatér bennem Németh László aforizmája: „a megismerés: megértés; a megértés: szeretet”. Mi mással magyarázhatnánk azt a növéstervet, amelyet a hajdanvolt tizenkét éves kamasz Áprily verseivel való első találkozása a megismerés, megértés ösvényén haladva az egyetemi katedrára való szellemi kiteljesedés útján eljusson a vonzalom kiérlelődéséhez. A spontán érzés, mint tóba dobott kő, körkörösén új hullámokat vetve haladt a tudós tanár immár értő/értelmező partjai felé.

Erdély, Trianon, transzilvanizmus. A megismerés sarokköveiként, jelzőoszlopai-ként vezették el Karádi Zsoltot ahhoz, hogy tanárként, az irodalom értékeinek közvetítőjeként beálljon azok sorába – a tiszteletre méltó névsort maga jegyezte le –, akik a nemzeti szellem értékeinket gyarapító erdélyi irodalom kutatása gyümölcsként tudatosítsák, beépítsék azt mai értékvilágunk kincsestárába.

Történelmietlen, de egy pillanatra mégis gondolkozzunk el azon, hogy lett volna, ha az erdélyi táj hazát nem szakítja le a nemzet testéről Trianon? Ha – László Dezső, erdélyi művelődéstörténész szép szavaival – „a kisebbségi lét ajándéka”-ként nem születik meg, nem bontakozik ki a transzilvanizmus címszóval nevezett szellemi/irodalmi mozgalom? Nagyjainkat – íróinkat, költőinket – elszívta volna Budapest, amint tette azt Kemény Zsigmonddal, Ady Endrével, Kaffka Margittal, Szabó Dezsővel... , amint magába szippantotta a *Holnap* városában, Nagyváradon sarjadt szellemi mozgalom legjobbjait... Kolozsvár, Marosvásárhely sem magaslott volna, nem vált volna Erdély szellemi gócaivá... Trianon szülte Kós Károly tevékeny életre, építő, alkotó munkára hívó kiáltó szavát; Trianon első sokkhatása tükröződik Marosvásárhelyen indított, komor hangzású *Zord Idő* című folyóirat címszavában; Trianon szülte hitet, jövőt építeni kívánó szándékot címében is hordozó, gerjesztő, az előbbi által jelzett/érzékeltetett érzésvilágot legyőzni kívánó kolozsvári *Napkelet* és a nagyváradi *Tavaszi*, továbbá az örökségünket védeni, ápolni, őrizni akaró, Kolozsváron megjelenő *Pásztortűz* című folyóirat nevének kisugárzásában...

Elkalandoztunk írásunk tárgyától? Csak látszólag, hisz a Karádi Zsolt kötet címében szereplő három név e szellemtörténeti folyamathoz kötődik, annak keretei közt vált ismertté, annak az életérzésnek adott hangot, amely az elveszett haza, az anyaországtól történt elszakítás a szülőföldet – Erdélyt – avatta új életet teremtő, új s új gyümölcsöt termő otthonná, melynek kettős tartópillére a történelmi múlt és a természet öröklé

megújuló hite talajába fúródott, kitephetetlenül. Ami ebből fakadt, azt erdélyi magyar irodalom néven vált nemzeti műveltségünk közös kincsévé, amire joggal figyelt fel a múlt század húszas éveiben szekértáborot szervezni kívánó Németh László: „Aki ismeri Erdély kultúrhistoriáját, vár innét valamit. Aki ismeri az erdélyi magyarságot, rendkívülit vár.” Rendkívülit? Miként és hogyan? A magára maradt Erdély „megtalálja-e múltját? Megtalálja-e magát? Kikben és hogyan? Milyen az ő külön lelke s hogy része az egész magyar léleknek? Milyen új szót várhatunk tőle mi, és milyen új szót a világ?” A válasz: évtizedek tanúsága. Igaz értékeinek tanúsága, a vonzerő kiapadhatatlan ereje példázza, hogy az irodalomtudomány – Karádi Zsolt e tárgykörhöz kötődő tanulmányai is bizonyítják, igazolják – évszázad múltán is visszajár, újabb színeket/ízeket keres és talál a szellem mélységéből felbukkanó források vizében, a három megidézett költő klasszikus értékeket teremtő munkásságában. A kereső, kutató elme fáradozásának jutalma, ajándékai azok a gyöngyszemek, tartalmi és formai elemek, amelyekre ráta-lál, amelyeket, tanári munkájának természetéből eredően, tanítványaival, olvasóival örömmel megoszt. Az e kötetben közölt tanulmányai „a jelzett három költő egy-egy művét, munkásságának eddig kevésbé ismert és méltányolt részét” veszi szemügyre, helyezi görccső alá. Cseppben a tenger – mondhatnánk –, mely ismételtén igazolja: a csepp magában hordozza az egész természetét, jellemző vonásait. Igazolja, hogy a költői univerzum és termés felfedezése sosem zárulhat le, mindig vannak olyan értékek, oly vonások, amelyek a kései nemzedékeknek is épülésére szolgálhatnak.

Áprily

A triptichon első képe Áprily Lajos költői világába vezet bennünket, kettős megközelítésben: előbb eszmei síkon, az 1920-as és 1930-as években írott történelmi-öntanúsító versei révén közelít „a termékeny fájdalom költője” életművéhez, később, egy újabb tanulmányban pedig stíluseszközök, motívumok révén igyekszik föltárni az Áprily-poézis sajátos jegyeit.

Az elsőben – „*Támadj, világ, támadj, történelem*” – önarcképszerű költeményeiben keresi „a történelem és az egyéni sors metszéspontjait”. Oly költeményekben, amelyek magukban hordozzák a transzilvanizmus irodalmára jellemző vonásokat, karakterjegyeket: történelmi múlt, a történelmi háttér, valamint a természetbe ágyazódás harmóniájából kiszűrt zeneiséget, oly magas szintű művészi megfogalmazásban, mely magába elegyíti/ötvözi „az egyetemese és sajátosan magyar léthelyzeteket”.

A választott téma kibontása három tételben valósul meg.

Az első „a szenvedésből műalkotást teremtő transzilvanizmus” útján halad. Jelzi, Áprily Lajos költészete nem a parnasszista líra elvont, valóság fölötti, éteri világát tükrözi, képezi le mindazt a hatást, amelyek őt személyesen érintették, meghatározták: „életének eseményei minduntalan szembesítették a korrall”. Erdélyiségének

alappillérei: a táj, a történelem, a szülőföld, az a fizikai és spirituális tér, ahová sorsa vezérelte, amelyben versei megszületnek. A tanulmányíró mindennek igazolására választja ki azokat az emblematikus költeményeket, amelyek a legbeszédesebbek: *Tetőn*, *Az irisorai szarvas*, *Opitz Mártonhoz*, *Nyár*. Belőlük: az idő és a lét kereteiből, az erdélyi táj a múlt és a jelen, a lent és a fent, az ott és az itt ellentétpárokra építve tárul fel előttünk „az Abszolútum felé vágyakozó ember törekvésének szimbóluma”, „a méltatlan környezetben élő, szabadságától megfosztott szarvas” metaforája, a „Golgota-fellegek tövében” élés léleksorvasztó tragédiája..., mindaz, ami „a Trianon következtében létrejött történelemvesztés” fájdalmát érzékelteti.

A második tétel életközelibb, konkrétabb formában megelevenített formában ad hangot a költő életérzésének: „sorsidéző költemények”-ben ad hangot a lírai én fáj-dalmának. Az erdélyi magyar értelmiségi sors előképei – az Apáczai Csere Jánost idéző *Tavaszi házsongárdi temetőben*, a Körösi Csoma Sándor áldozatos életét példázó *A zarándok* című költemény világának szemléletes kibontásában, a zsol-tárfordító Szenczi Molnár Albert-ről írott esszéjére való utalásban – elmélyült, értő elemzésekből nemcsak a helytállás élethosszig tartó sorsképlete tárul fel, hanem hű kifejezései mindazon életérzésnek, amely a költőt elvezette oda, hogy Erdély múltjában mintákat, előképeket és fogódzókat keressen/találjon saját léte értelmezéséhez, megfogalmazásához. Mégis eljött az idő, amikor, Erdélyből a való távozását követően, „monológyszerű művek” sorában a sors kiszámíthatatlan akaratából – „sorscsil-lagát követve” – történő távozását, repatriálását emberileg és költőileg is indokolnia kell. Eredőire, belső, lelki okaira vet fényt, amely a történelmi példát idéző *Így akarta a sors* című megrázó erejű és hatású költeményben csúcsonyul ki.

A harmadik tétel egy évtizeddel később született költemény – *Királyasszony kertje* – a visegrádi vár szomszédságában, Szentgyörgypusztán otthonra lelt költő vallomá-sa „az otthonteremtés”-ről, „a vándoröszön megnyugvási igényé”-ről. Az erdélyi tájra emlékeztető környezet újra az otthonosság nyugalmát sugallja számára, ahol éppúgy kísért a történelem szele, tragédiasorozata – Zách Felicián véres története, Görgey Artúr nevéhez tapadó árulás bélyege – felidézésével kíván maga is számot vetni életével. Benne egymás szomszédságában villan fel „a múltba kapaszkodó hűség és a jelenbe kapaszkodó élet”. Létértelmező gondolatait, önmarcangoló kérdéseit „vándor-párjával” megosztva, őt megszólítva, a természet erőit maga mögött tudva – ...most a hátam / a sűrű múltú hegynek megvetem” – keres és nyer biztonságos támaszt.

A kötet másik Áprily-tanulmánya – „*Fecskék, őzek, farkasok*” – e csodálatos költői termés motívumvilágának egy jelentős összetevőjére irányítja figyelmünket. Alcímében konkretizálja is azt: *Állatmotívumok Áprily Lajos költészetében*. A természet harmóniát keltő, Áprily-alkotta – a „szimbolikus természetlátást”-t tükröző világban – az állatok oly tulajdonságok hordozói, amelyek az élet teljességére, sokszínűségére hívják fel a figyelmet, érzéseink, vágyaink, hangulataink megtestesítői.

Az előbbi tanulmány a költőt egy látszólagos belső ellentmondásra – „termékeny fájdalom költője” –, látszólag logikai „képtelenségre” építi, ez újabb, az Áprily-költészet motívumkincsének, lírai eszköztárának sajátosságát idéző írásban is egy hasonló paradigmára alapozza: „tragikus szépségű költészet”-ként aposztrofálja. A szépség és a tragikum szokatlan képzettársítása első látásra meghökkent, ám, az alkotásokat olvasva feloldódik bennünk, a megismerés kiváltotta katarzis elvezet egy önmagával, érzéseivel, szerepvállalásával folyton vívódó/küzdő költő versvilága jobb megértéséhez.

Gyökerei az erdélyi táj sugallta életérzésből, a természet ciklikusan megismétlődő újraéledésének reményéből táplálkoznak. A műfordító Áprily Lajos rátalál a vele rokon lelkű írók/költők életművében hasonló életérzésekre, azokkal gazdagítva költői világát.

Karádi Zsolt felhívja figyelmünket a tanulmány címében megidézett az 1965-ben kiadott *Fecskék, őzek, farkasok* című kötetre, melynek utószava „a lírai életmű prózában fogalmazott háttérmagyarázatoként is értelmezhető”. Az e kiadványban szereplő rövid elbeszélések a lírájából megismert természeti világba vezetnek el bennünket. E két növésterv kibontása alkotja a tanulmány tárgyát. „A beszélő egyes szám első személyű emlékezés–folyama olyan ént konstruál, aki a természet gazdag kincsei között élve gyakran fedezi fel a tragikum mellett az élet örök, halál fölötti győzelmét is.” Költeményeit benépesíti az állatok, a madarak, a gyors sodrású hegyi patakokban tovasuhanó halak világa. Mindannyihoz hozzátársul egy-egy életérzés: életakarát, hűség és szabadságvágy. Ragadjunk ki egy példát: *Az irisórai szarvas* című költeménybe kódolt lírai üzenetet. A vadászok által megmentett és felnevelt állat sorsának foglyává válik, „tehetetlenségében nem jut el ahhoz, hogy kitörjön környezetéből”, képtelenné válik arra, hogy kiszabaduljon „a palánkos otthon korlátozó” világából. Lemond arról – a szabadságról –, ami természetének, létének lényege, képtelenné válik a küzdelemre. Vajon e szép sorok valóban csak a szarvasról szólnak? A bennük leírt sorsképlet eszünkbe juttatja/idézi Áprily *Vallomás* című költeményének kezdő sorai sugallta analóg helyzetet: „Igaz –: én itt a sorssal nem csatáztam, / én döbbszemmel láttam itt a vért, / és nem lengettem omló barrikádon / fehér zászlót a véres emberért.” Mi a közös a két alkotásban? Kierződik belőlük „Áprily tulajdon élete alakulásának, lelkialkatának műalkotássá transzponálása”.

Az érdeklődést keltő, a jobb, mélyebb megismerés vágyát bennünk is felébresztő tanulmány arra hív, buzdít, hogy magunk is járjuk be e költői univerzum e csodálatos világát a korai *Március* című költemény tavaszköszöntő soraitól a *Király asszony kertje* meditációra indító összegzéséig, s vele együtt mondjuk/hirdessük: „...amíg élsz, a múlt, a dal s az erdő / és az örök vágy emberré emel.”

Az Áprily Lajosról rajzolt kép szerves kiegészítője – mondhatnánk: háttérrajza – a költő halála 50. évfordulóján írott, *Az egyetlenegy fenyőfa* című lírai vallomás. „Isme-

retségük”, a bevezető sorainkban utaltunk rá, évtizedekkel vezet vissza az időben: a kezébe került első Áprily-kötethez. Ott és akkor indult az a folyamat, amely „időről időre gazdagodott”, tartós „szellemi kapcsolat”-tá érett, elvezetve őt a felismeréshez, a vele való azonosuláshoz: „ez a költészet: én vagyok” (kiemelés tőlem: MJ). Miként is alakult az Áprily-költészetből épülő/kristályosodó énkép? A megismerés és megértés útján, amely, a folyónak a forrástól a tengerig vezető útjához hasonlatosan, folytonosan nőtt, szélesbedett: ismeretekben és életérzésben egyaránt... „Megértettem a »Sic Fata volunt« sorsszerűségét”; „tőle tanultam meghallani a madarak koncertjét”; „álta-la jártam ott, »hol a halál nagyon zenél«”; „ő segített szorongásaim felismerésében”; „ars poeticájával tudatosította bennem a humánus örök *crédóját*”... Ez úton haladva jutott el oda, hogy érezze: „ma is szól hozzám (...) az ő szavaival beszélek, az ő szemével nézem a tündöklő október színes elmúlásának szelíd fájdalmát”... Sőt még ennél is tovább, ennél is messzebb: „eszembe jut az a régi pillanat, amikor észrevettem, hogy az idős Áprily Lajos mennyire hasonlít apámra. Ez még jobban, még erősebben kötött hozzám. Ma is úgy érzem, ő, a vér szerinti, és Ő, a szellemi apám vigyáznak rám.”

Reményik

Az erdélyi költői triász – Áprily Lajos, Reményik Sándor, Tompa László – tagjaként, az *Erdélyi Helikon* vonzásköréhez kötődő alkotóként a transzilván irodalom kimagasló alakjaként tartjuk számon Reményik Sándor életművét. Az sem mondható véletlennek, hogy Karádi Lajos kötetében a hozzá oly sok szállal kötődő Áprily Lajos szomszédságában szerepel, elsőként is oly tanulmány tárgyaként, amely ket-tejük „több mint húsz évig tartó emberi-alkotói szövetsége”-ről bizonyosságot tevő kiadvány – a Liktor Katalin által közzétett *Rokon álmok álmodója: Áprily Lajos és Reményik Sándor levelezése 1920–1941* – méltatásával, a Petőfi és Arany, Ady és Móricz... barátságáról bizonyosságot tevő levelezés analóg példázataként helyezi a jelenkori irodalmi köztudat figyelmének előterébe.

Az e kötetben közölt 381 levél s a hozzájuk csatolt eligazító/értelmező terjedelmes jegyzetanyag ismeretében, arra alapozva tárja eléink „a két szerző élete egymást keresztező és gyarapító esztendeinek történetét”, értően válogatva a „párhuzamos életrajzok” azonos és eltérő jegyeit kibontó kapcsolatszálak tanúságtételei között. Teszi ezt kettős nyereséggel. Egyfelől: a kettejük „eleddig csak sejtett arcának árnyaltabb vonásai” fölmutatásával, másfelől: „az erdélyi szellemi élet jelentékeny erővonalai” felvillantásával. Mi az, ami közös bennük? „Egymás munkásságának mélyeseges tiszteletén túlmenően Erdély és a magyarság sorsának transzilván ihletettséggű felelősségvállalása.” A levelekből kiáradó „lelki feltárulkozás” kapcsolatuk éltető erejévé vált, nemcsak dokumentumértékük, de szépirodalmi szintű megfogalmazásuk is bizton számíthat az életművük ismeretére törekvő olvasók érdeklődésére.

A köztük barátsággá szövődött kapcsolat mindkettejük számára bensőséges volt, igaz költői barátság, mely alkalomadtán poétikai vallomásokba torkollik: „Nekem az egész erdélyi poézisben ma is Te vagy az, akihez legközelebb állónak érzem magam” – írja Reményik Sándor – majd így folytatja: „...olyan elemeket kombinálsz, hogy az én számomra nem egy költői arcképet, hanem a *költészetet* jelented, ahogyan én azt magamban öntudatlanul megfogalmaztam”. A viszonzás sem marad el. Áprily Budapestre távozása után pedig szomorúsággal eltelten írja: „Nem tudom, hogyan vagy Te ezzel a mi elvátságunkkal, de én néha nagyon érzem, milyen távol kerültünk egymástól. (...) Legnagyobb veszteségeim között, fájdalmasan érzem, Te is ott vagy.” A „hegy-bajtárs” távozását versben is – *Elmégy* – elsiratja. A Ha Te elmégy... kezdetű strófák nem a szemrehányás, hanem a fájdalom, a veszteség hangján szólalnak meg: „Ha Te elmégy, mi néma csendben álljunk, / Néma csendben, és lehajtva fejünk, / Mert mindannyian bűnösök vagyunk, / Hogy Téged, Téged elveszíthetünk, / Hogy Téged, Téged meg nem tarthatunk, / Ha Te elmégy, mi főlehajtva álljunk, / Mert így, vagy úgy, de bűnösök vagyunk.” Levezésük, esztendőkkkel később „e legendásan szép, egymást építő-segítő” barátságuknak újabb tanújeléről olvashatunk: Reményik Sándor: „Nem tudom a Sorsnak, Életnek, Istennek eléggé megköszönni, hogy Te voltál és vagy számomra.” Áprily Lajos: „Mindenesetre csodálatos volt, bizonyosan magasabb rendelés, hogy amikor annyi minden pusztult, mi halálig tartó, egymást építő barátságot kötöttünk. Istenem, bár együtt maradhattunk volna...”

A Reményik-fejezet másik írása bevezető soraiban egyetértőleg szól azon megálapításról, miszerint Reményik Sándor „maig nem nyerte el az őt megillető helyet a magyar irodalomban”. Maga is fősorakozik azok mellé, akik „a honi recepció erőteljesebb formálódását” segítik.

A *fordító* című alkotás révén a költő műhelytitkaiba vezet el bennünket, ismételt bizonyosságot nyújtva Karádi Zsolt irodalomértő, a Mű genezisének és létrejöttének mélyrétegeibe látó, a gondolati/eszmei tartalmat kiteljesítő művészi-stiláris eszközök felismerésének képességéről.

A Reményik-életműben gyakran találunk alkalmi, valamely évfordulóhoz, eseményekhez kötődő verseket. Ezek sorába tartozik a Károli Gáspár emlékének szentelt, *A fordító* című költemény is. „...megközelítése két irányból mutatkozik termékenynek. Egyrészt Reményik vallásossága, másrészt az írói teremtésről szóló esztétikai eszmefuttatásai felől”. Az elsöre kortársai és az utókor vélekedése is egybehangzóan rezonált. Jancsó Elemér: „Reményik költészete a modern magyar hitkereső irodalom legszebb, legtökéletesebb kifejezése”. (1942) Bertha Zoltán számára „az Isten- és vallásélmény (...) sohasem valamifajta leegyszerűsítőn harmonikus, egysíkú pietizmus; inkább az Adyéra emlékeztető istenkérdező önvizsgálat és egzisztenciális élesgű, jelentőségű szubjektumfeltárás.” (2003)

A vers értő elemzése, strófaról strófára haladva, belső szerkezetét feltárva segít,

hogy beleéljük magunkat az alkotó világába. Az első versszak kettős gondolatkört rajzol elénk: „alkotni könnyebb: a szellem szabad”, illetve „a fordítás, a fordítás – alázat” más-más közelítést sugall. Karádi Zsolt a versszakban előforduló igékre hívja fel figyelmünket, mintegy kulcsot adva kezünkbe a jobb megismeréshez, értéshez, értelmezéshez. A második strófa – „a fordítóra történő méltó emlékezés” – Károli személyiségét, a nagy mű, a Biblia-fordítás megszületésének belső folyamatát tárja fel, azt a törekvést, amiként „az Igének keres magyar igéket” – alázatos gonddal, türelemmel. Mindvégig kínozza a kétely, hogy „az érdes szittya nyelv” / Megcsendíti-e Isten szép szavát? Győzelmének bizonyossága, hogy fordításának „szálló századok adnak patinát”. A költő és alkotásának méltatója a siker kulcsát abban látja, hogy Károli „nagyon kötve van Jézusához”, a Mű megszületése mögött kettős energia működik: „félíg ő viszi, félíg Jézus őt”, valóra váltva az első strófában megfogalmazott szándékot: „félíg őt vinni, félíg vele menni”, együtt jutnak fel, „türelmén és alázatán által” a tetőre. A teljesítmény felbecsülhetetlen értéke: fordítása által „az örök Isten beszél – magyarul”.

Dsida

A róla szóló írás – *Isten előtt meztelenül* – alcíme jelzi Karádi Zsolt szándékát: *Kísérlet Dsida Jenő Hálóing című versének értelmezésére*. Kísérlet arra, hogy a vers felől közelítve az alkotóról rajzoljon képet. Nem könnyű út, hisz, amint a Láng Gusztávtól idézett sorokkal jelezni kívánja, a költő a látszat és a valóság válaszfalán haladva keresi „a megismerés lényegéhez, az igazi önmegismeréshez” vezető ösvényt, mely elvezet ahhoz „a zord és felemelő pillanathoz”, amikor a földi léttől letisztultan, meztelenül, „a nem vagyok” állapotában állhat Isten elé.

Karádi Zsolt verselemzésében ezt az utat kívánja végigkövetni, megvilágosítani. Dolgozatát egy axiómaszerű definícióval indítja: „Minden jelentős költői mű alkalmas arra, hogy magasából belátható legyen az egész alkotói pálya.” Három irányból közelít az elemzésre kiválasztott vers világához: egyfelől a megszületése időszakában született költemények kontextusa, másfelől az életeseemények, végül a költő betegsége és folytonos halálfélelme felől. A lefekvés hétköznapisága kínálta időintervallum – levétkezés és a hálóing fölvétele –, a villanyoltást követően rá-törő „esztelen és irgalmatlan, vételen sötétség” a földi sallangoktól, hiúságtól való megszabadulást követően vezet el ahhoz a gondolatsorhoz, amelyben „a halálba áttérés leggyakrabban a fénybe olvadással egyenlő”, elvezet ahhoz az Isten-élményhez, amely életművének jellemző, haláláig meghatározó vonásává vált s maradt. A folyamat megismerésének kulcsát maga adja kezünkbe: „Zarándok lettem és hívó keresztény. / Kedves virágom: zsenge barkaág. / Hiszem, hogy Krisztus és a szent kereszt tény / és rajta kívül minden hiúság. / Az egykoron izzógyötrelmű rejtvény /

ma csiklandó, meleg kíváncsiság: / mi vár az élet pántos kapuin túl / mikor a lélek lendül és elindul?” (*Tükör előtt*)

A megértést segíti – utal rá Karádi Zsolt – Dsida Jenő *Hogyan kell verset írni?* című esszéje, „amely tulajdon ars poeticájának tekinthető”. Ebben olvashatjuk a megidézett sorokat: „A lírai költeményt csak nagyon kis részben kell az eszemmel megközelítenem. A főszerep a megérezés.” Erre épül a következtetés: a versben „az ő stilizált énjéről van szó; arról, aki megéri az Istent, miután vaksötétben meztelenül, irgalomra vágyódó énként jeleníti meg önmagát”.

A verselemző gondot helyez a vers stilisztikai jellemzőire, versépítkezési technikájára, eljárásaira. „Ez a szikárabb beszéd a nyelvzene hiánya miatt a tartalom koncentrációjához vezet.” Formai megformálása, struktúrája „hét, többszörösen összetett mondatra” épül, amely a valóságos tárgyi elemektől elvezet „az időn és téren kívüli pillanat”-hoz, a „nem, vagyok” tagadó igelak ismétlése révén mindannak elvetéséhez, amelyek „az ént a társadalomhoz, szűkebb-tágabb világához kötötték”. Elvezet a költemény csúcsát jelentő végkifejletig: a költő, Isten előtt „a számadás előtt meztelenül vacogó, önmagától minden szerepet elutasító, esendőségében megmutakozó alakként jelenik meg.” S e ponton a költemény túlemelkedik önmagán: „azt sugallja, hogy leglátványosabb vagy legszerényebb társadalmi-külsődleges szerepek álarca mögött Istennel szemben, védtelenek és meztelenek vagyunk”.

Ismeretes, hogy Dsida Jenő korai ifjúságától fogva, a Benedek Elek szerkesztette *Cimbora* című gyermeklap hasábjain közölt versfordításokat. Karádi Zsolt „Dsida gazdag műfordítói oeuvre-jének máig nincs átfogó kritikái áttekintése”-t kívánja gazdagítani Baudelaire *Őszi ének* című költeménye fordítása bemutatásával, elemzésével. Merész vállalkozás volt, hisz, előzőleg, a *Nyugat* költői is megtették azt. A tanulmányíró rámutat arra, hogy „a Dsida-tolmácsolta *Őszi ének* néhol mesterkéltnak, túlírtanak hat”; „a Babits hirdette szövegűsége kritériumának több helyütt nem felel meg”, de benne/általa – s ez ad sajátos értéket neki – „Győz az ideál a Spleen fölött”.

Mi is volt a kamaszodó ifjú fölismerése az Áprily-kötet olvasásakor? „Ez a költészet: én vagyok”. Az idő múlásával, előbb csak érzéseire hagyatkozva kereste, aztán tudatosan építette az életét meghatározó útját a katedra felé, melyen az irodalom személyiséget kiteljesítő, jellemformáló sugallatát magába szívó, a közösségért fáradó, küldetésstudattal felruházott ifjúságot kívánt/kíván nevelni – „mindig önmagunkért, soha mások ellen” – egyéni és társadalmi vonatkozásban egyaránt. A kötet hatalmas jegyzetanyaga hív példázata annak, hogy munkáját hatalmas tudományos háttéranyag ismeretében végzi, annak segítségével tesz eleget a maga támasztotta igényességnek. Ennek beszédes tanúságtétele ez a kötet is.

(*Örökségünk Kiadó, Nyíregyháza, 2017*)

Madarász Imre

Thomas Mann „bámulatos családja”

Tilmann Lahme: A Mannok. Családrégény

Thomas Mannt világhírű és világirodalmi rangú íróvá egy családrégény tette: *A Buddenbrook ház*, mely megannyi önéletrajzi elemet tartalmaz. Tilmann Lahme német irodalomtörténész *A Mannok* című vaskos könyvének alcíme (legalábbis a magyar kiadásban) „családrégény”. Ám másképpen az. És más színvonalon. Megírását egyszerre könnyítette és nehezítette meg, hogy a népes Mann család szinte minden tagja sokat írt, és különösen nagy számú vallomást hagyott hátra önmagáról, magukról, családi viszonyaikról: hol egymást kiegészítő, hol egymással feleselő leveleket, naplókát, memoárokat, autobiografikus elbeszéléseket stb. A monográfus szorgalmas munkával verekedte át magát a dokumentumrengetegen, nem csoda, ha néha elbizonytalanodni, utat veszteni látszik, s mintha bizonytalanságban, a berek sűrűjében hagyná olvasóit. Nem egészen világos már az sem, hogy – ellentétben például Marianne Krüll nálunk kiadatlan „szabályos” Mann-családkrónikájával – miért pont 1922-ben kezdi az áttekintést. Az is némiképp rejtélyes, mi okból kapta éppen az írócsalád második leghíresebb büszkesége, Heinrich Mann a leghaloványabb és leghiányosabb portrét ebben az arcképcsarnokban. Mellőzöttségét súlyosbítja, hogy a *Ronda tanár úr*, *Az alattvaló* és a *IV. Henrik* írója ma igazságtalan „napfogyatkozását” éli. Kételyeket ébreszt a perspektíva is. Lahme nem Thomas Mann szemüvegén át láttatja feleségét és gyermekeit, de nem is elsősorban az írófejedelem az, akit családtagjai szemszögéből néz. A középpontban mégis – egyszerre paradox és szükségszerű módon – a „Varázsló” családfő és fiai-leányai kapcsolata áll.

Szükségszerűen, mondtuk, mert minden Mannra meghatározó érvénnyel, úgyszólván végzetszerűen vetült rá az írókolosszus-családapa fénye és árnya. Fénysugara, mivel ösztönzést és példát adott nekik – no és dicső nevével segítséget is – irodalmi pályájukon. És árnyéka, mert *A varázshegy* alkotója mellett a zseni szülőttei csak „költőcsemeték” lehettek, még csak nem is másodhegedűsök, hanem a „kis” Mannok. Ettől leginkább Klaus gyötrődött, a *Mefisztó* szerzője, aki számtalan öngyilkossági kísérlet után végzett magával. De Golo is megszenvedte ragyogó családnévét, nem véletlen, hogy csak atyja halála után ötvenévesen érte el a siker és a hírnév. A kőkemény, harcias Erika rettenthetetlen-kérlelhetetlen antifaszizmusával „erősített rá” a Legnagyobb Német Emigráns Hitler-ellenességére, míg Monika rendre legendákat gyártott. Szinte mindegyikük magánélete viharos volt, a családkutató nem hátrál vissza semminémű indiszkréciótól sem,

legyen az homoszexualitás, pénzkunyerálás, kábítószer, hűtlenség, betegség, hanyatlás, haldoklás... A „bámulatos család” nem ritkán elképesztőnek tűnik. A Mann-gyerekek vergődéseire fókuszálva, Lahme akarva-akaratlanul egyoldalú és sötét – nemcsak homályos, de negatív – képet fest Thomas Mannról. Aki nincs tisztában életműve egyedülálló becsével, aki nem olvasta remekműveit (és féltő, ilyen ma egyre több van), az a mostani csoportkép alapján egy távoli, megfoghatatlan, elérhetetlen, megközelíthetetlen, rideg, gögös, önimádó embernek és rossz szülőnek vélheti a huszadik század egyik legkiemelkedőbb tollforgatóját és humanistáját, az európaiság őrzőjét és jelképét Európa legtragikusabb válságkorában. Ráadásul világnézetének a kor s a körülmények szorításában történő alakulását és ellentmondásait, szülőhazájával, Németországgal és kényszerűen választott új hazájával, az Amerikai Egyesült Államokkal való gyötrelmes-ellentmondásos, „odi et amo” kapcsolatának összetettségét sem értheti meg igazán, a temérdek adat, idézet, név, epizód, anekdota ellenére sem, mivel a fáktól gyakorta nem látja az erdőt. Az életrajzi monográfiák legfőbb csapdáját *A Mannok* sem tudja elkerülni: az esetlegességek dzsungelében éppenséggel az marad rejtve, ami „túlnő az időn”, túléli a biológiai életet, a múltból az öröklétbe, a mulandóságból a halhatatlanságba vezet. Mindezt a sodró narráció, a csakugyan regényes „meseszöveg” az izgalmas kalandok sora, az olvasmányos stílus csak részben kárpótol.

(Európa Könyvkiadó, Budapest, 2018)

Rusvay Balázs

Villon diák balladái – Villon-inspirációk és más versek

– részletek –

A Miasszonyunk-ballada

Kikacagtam Istent, Jézust,
nem bíztam az imádságban,
taszított a papi klérus:
halál után csak halál van.
Ám egy öreg kápolnában,
zord fagyok elől betérve,
képed előtt meg-megálltam.
Csak előtted hulltam térdre.
Drága, Féltő Édesanya,
mosolyogj az áldott csendben!
Ez a világ zsványtanya,
zsványoktól óvj meg engem,
ordasoktól emeld szívem,
hadd láthassam arcod végre!
Ne halljanak rólam hírt sem!
Csak előtted hullok térdre.
Vigasztald a jó anyákat:
(Az Enyém is Veled van már...)
fiaikban él alázat,
szívük tiszta, mint az oltár.
Még ha gyilkosok is volnánk,
latorságunk meg ne sértse
édes álmuk! Értünk szóljál!
Csak előtted hullunk térdre.